

Sjećanje na Željka Mardešića

Jure Gabrić

jure.gabric@inet.hr

Što znači sjećanje na nekog čovjeka, a da to ne bude zadržavanje na onom prolaznom i površnom, što vremenskim odmakom blijedi i nestaje? Posebice kada je riječ o čovjeku kojega pamtimo po njegovu izuzetnom djelu i vrlinama jer jedno i drugo najzornije svjedoče o ljudskom liku i osobnosti nekog pojedinca. Zato se s posebnom radošću prisjećamo onih ljudi koji su se ostvarili plodonosnim radom i djelom, koji su nas k tome zadužili i svojim izuzetnim vrlinama, a ponajviše dobrotom.

Prisjećanje na njih čini ugodu u duši i srcu, stoga i nisu nestali već su u nama i s nama. Oni su dio nas, dio životnog mozaika što nas vraća u lijepe trenutke; ljudskom srdačnošću prožetog zajedništva, dobrohotnošću koja ohrabruje i potiče, osmijehom što podsjeća na životnu vedrinu, susretanje u gradnji ljudske blizine... Sve to i još puno toga što nam dovikuje da nismo sami pod kapom nebeskom i da se nebu primičemo kada smo zblíženi u našim radostima i tugama, promišljanjima i molitvama, darivanjima i snebivanjima, govorima i šutnjama... Stoga i nije nerealno reći da nas sjećanje na životno dojmrljive pokojnike može više ispuniti nekom životnom toplinom nego susreti s onim koji nas fizički okružuju, ali bez istinskog zajedništva i blizine.

Ta bliskost u duši, srcu i umu može se dogoditi i s onima koje fizički nismo ni poznavali, ali smo se zblížili preko njihovih djela; slika, knjiga, građevina, glazbe i dr. jer je to trag njihova duha opredmećenog u njihovim djelima. No, još je za nijansu veća punina i dojmrljivost te blizine ako smo ih i fizički poznavali, pa nam govore i svojim licem, pogledom, osmijehom, gestom, bojom glasa, iz trenutaka kada smo s njima prijateljevali, razgovarali i na razne načine gradili zajedništvo. Sve to i još puno toga možemo prepoznati u sjećanju i prisjećanju na nezaboravan lik, našeg dragog i nezaboravnog Željka Mardešića.

O Željkovu djelu već je prilično toga rečeno i napisano, a zasigurno će se još i govoriti i pisati. Govoreno je i pisano i o Željku kao čovjeku i osobi, ali se ipak ima osjećaj da je to nedostavno za doživljaj cjeline i jedinstvenosti njegove osobe, a uz poznavanje djela treba poznavati i osobu. Naime, često je uz ono što netko govori i radi potrebno poznavati i onoga tko stoji iza djela, svojom oso-

bom, odnosno životom. To se posebice odnosi na poslenike na polju humanosti i kršćanskoga poslanja jer je i u jednih i u drugih važno i svjedočanstvo života koje ih prati, njih i njihovo djelo. Upravo to svjedočanstvo pokazuje i prokazuje pismoznance i farizeje, danas možemo dodati i intelektualne najamnike, na jednoj strani, te one koji to što pišu i govore svojim životom i žive i svjedoče. Pojednostavljeno rečeno, riječ je o duhovnoj, moralnoj i etičkoj formaciji autora nekog djela. Da je ta formacija dugotrajan, katarzičan i mukotrpan put vidljivo je i iz Željкова osobnoga priznanja što nam ga je ostavio na uvodnim stranicama svoje knjige *Lica i maske svetoga*.¹ To priznanje ima obilježje osobne intelektualne, moralne i duhovne autobiografije. Nečega što se vrlo rijetko susreće u intelektualaca, a podsjeća na osobne životne ispovijesti nekih svetaca.

No prije govora o dramatičnim i katarzičnim trenucima Željкова života spomenimo i one koje je on opisao kao idilično kršćansko djetinjstvo:

»Djetinjstvo sam proveo na dalekoj hridi jednog jadranskog otoka – na tim našim bijelim galebovima što su raširili krila nad morskom pučinom – u krvavo predvečerje Drugoga svjetskog rata, kada su blagostanje i tradicija uspjevali barem za trenutak još zajednički živjeti a da jedno drugo smrtno ne ugrožavaju. Da sam kojim slučajem i htio, kršćanstvo u to doba i na tom mjestu jednostavno nisam mogao zaobići jer je ono bilo baš doslovce svugdje nazočno. Udisali smo ga kao zrak i pili kao vodu. Kršćanstvo je tada postalo neupitnim ozračjem sretnog djetinjstva: sjećam se dragih majčinih krunica i suzama natopljenih njezinih molitvenika, po zidovima obješenih blagoslovljenih maslinovih grančica i nad roditeljskim posteljama pričvršćenih svetih slika...«²

Nakon idiličnog i kršćanstvom protkanog djetinjstva dolazi »strašan rat« (Drugi svjetski rat) na otoku se smjenjuju strane vojske, zarobljavanje i ubojstva, nestalo je bezbrižnog djetinjstva i sve ih je rat učinio zrelima prije vremena, a prekinuto je i dozrijevanje u vjeri. Slijedi nastavak školovanja u većem primorskom gradu gdje se učila ruska povijest, ruska književnost, ruski jezik, gledalo se ruske filmove, čitale njihove knjige. »Današnji naraštaj teško može predočiti pod kakvim smo uvjetima stjecali prva znanja«³ – kaže nam Željko.

Što je to značilo za razumsku formaciju Željko opisuje ovako:

»U toj golemoj i strašnoj pustinji istinske mudrosti i odsutnosti prave znanosti nigdje nismo mogli susresti dubljeg smisla, nigdje umnog poticaja, nigdje suvislog izričaja. Sve je preplavila i udavila neka površnost, plitkost, jednostavnost, neuvjerljivost, bahatost, kič i glupost. Naš mladenački razum – gladan znanja – bit će u tim prilikama opće boljševičke ideologizacije društva ponižen do samog dna. Otud onda prva oporba i prva pobuna protiv takvog poniženja zdrava razuma.«⁴

¹ Željko Mardešić: *Lica i maske svetoga*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1997.

² *Isto*, 13-14.

³ *Isto*, 15.

⁴ *Isto*.

Željko se dao u potragu za štivom primjerenijim njegovu razumu, a koje-ga nije bilo u državnim bibliotekama, i onda će jedne noći, posve iznenada, u podrumu i potkrovlju kuće otkriti u prepunim sanducima nepregledan broj katoličkih knjiga i časopisa koje je neposredno prije smrti ostavio stric kanonik. »Osjećao sam se ushićenim kao onaj što je uspio pronaći zakopano blago u gusarskim špiljama«⁵ – kaže Željko. Bilo je tu gotovo sve ono najvrjednije objavljeno između dvaju svjetskih ratova iz područja teologije, filozofije, znanosti i povijesti. Bila je to naša gotovo cijela moderna katolička kultura, i Željko se sljedećih desetak godina dao strastveno na čitanje.

Time je Željko zadobio svoje kršćansko intelektualno dostojanstvo, ali se suočio s novim problemom jer mu je glava bila puna razumskih razloga za kršćanstvo, ali srce prazno od njegova doživljavanja. Zato je slijedila druga pobuna: ona protiv moralne nedosljednosti koju je sve jače osjećao. Vjernički ponizno Željko kaže:

»Učiniti od kršćanina moralnu osobu mnogo je teže nego čitati knjige o kršćanskom moralu. Skok od znanja o kršćanstvu u življeno kršćanstvo zaista je velik, pa nije čudo da ga mnogi odgađaju... Na tom trnovitom putu nema, dakako, svjedoka, jer svatko mora sam izboriti krhku slobodu od napasti pada. Često nije presudno da li smo u svemu baš uspjeli, nego koliko smo napora i dobre volje uložili... Pri tom je presudno da vjernik ima povjerenje u Božje milosrđe, a ne u svoje kreposne sposobnosti.«⁶

Željko se našao u nerazmjeru između silnog znanja o etici vjere i njezina slobodnog življenja pa u svjedočkoj iskrenosti kaže:

»Pitao sam otvoreno sebe: kako možeš biti toliko dobro upućen u kršćanstvo, a tako malo mariti za njegove ćudoredne dužnosti. Odluka se više nije mogla odugovlačiti, jer mi je oznaka licemjerja – upućena od mene samog – kucala na vrata... A tu filozofija, teologija i znanost nisu ništa pomagale, ako nisu i lomile krila uzletu. Trebalo je naći vjerne suputnike, koji su prošli slične putanje i živjeli ista iskustva grijeha i otkupljenja. Najdragocjeniji prijatelj u toj nevolji bio je zacijelo Dostojevski. U razdoblju teške moralne krize više su mi značili njegovi romani nego sve filozofije ovog svijeta zajedno. Ali i ostali brojni svjedoci susreta s Kristom, kao Papini, Mauriac, Claudel, Green, Bernanos i drugi.«⁷

Možda je to Željково iskustvo od osobita značenja u aktualnom trenutku, kada se makar na teološkim i filozofskim fakultetima, a i u katehetcima pa i pastoralu, mnogo govori o dogmatici i moralu, ali se ni približno toliko ne događaju obraćeničke mijene i promjene u životima studenata, katekumena i kršćana općenito. Otuda vjerojatno i one žalopojke da imamo tako malo zauzetih kršćana, posebno intelektualaca u javnom i društvenom životu. Stoga bi Željково vjerničko-obraćeničko iskustvo moglo dobro poslužiti i u katehetcima i pastoralu.

⁵ Isto.

⁶ Isto, 16.

⁷ Isto.

No, sljedeća bitna promjena u Željkovoj vjerničkoj formaciji dogodila se u duhovnom obzoru, odnosno molitvi. S tim u svezi on kaže:

»Dok čovjek ne padne na koljena pred Bogom i ne zavapi iz najdubljih rana svoje duše krik slabosti i očaja, teško se može reći da je postao religiozno biće. No tu počinje osobna tajna i područje ljudske intimnosti, o čemu se – kako negdje zapisa Kierkegaard – nikada nikome ništa ne govori, osim sebi i Bogu.«⁸

Ni time nije bila dovršena Željкова kršćansko-vjernička formacija, a on u spomenutom uvodničarskom dijelu knjige *Lica i maske svetoga* kaže:

»Došle su zrele godine i prvi objavljeni radovi iz struke – sociologije i fenomenologije religije – a meni je svakim danom postojalo sve razvidnije da kršćanstvo nije samo mudrost i čudoredno življenje nego nešto mnogo više od toga: dobrota. Dugogodišnjim čitanjem i proniknućem u tekstove Evanđelja otkrivala mi se cijela mreža čudnovato podudarnih značenja, koja su uvijek uvirala u uvijek isto dohodište: ono o potrebi čovjekova obraćenja na dobrotu, koja je sam Bog, jer je on određen Ljubavlju. Istoznačnice pojma dobrote su mnogobrojne: ljubiti neprijatelje svoje, dati život za bližnje, imati čisto srce, ne suditi druge nego sebe, biti krotak, ponizan, mirotvoran, milosrdan, oprostiti bratu, moliti za progonitelje, ne činiti pravdu da nas ljudi vide, izabrati uska vrata i tijesan put.«

Tu Željko ide još korak dalje u razobličavanju sebe u odnosu na Evanđelje i kaže:

»A upravo sam u svoje zrelo doba počeo osjećati kako je taj dobri čovjek bio u meni na najdrastičniji način ponižen i izrugan, kao prije razum u boljševičkoj ideologizaciji i moralna odgovornost u odveć razumski življenom kršćanstvu. Otud onda moja treća pobuna. Zamjećivao sam da se dobar čovjek pokazao ne samo suvišnim nego je postao ruglo, čudovište, nakaza i sramota za svjetovni svijet, ali i za mnoge kršćane koji su se tome svijetu prilagodili. Zar uopće danas možemo zamisliti da bi dobar čovjek mogao danas preživjeti u gospodarstvu, politici, industriji zabave, *mass-medijima*, društvenom životu, vojsci – gdje svuda vlada nemilosrdni zakon natjecanja...«⁹

Opet o sebi nastavlja Željko:

»Nisam sebe dakako smatrao dobrim čovjekom, ali sam bio do kraja siguran da bez njega nema kršćanstva, a niti ga može biti. Dapače nema ni Crkve, ni vjernika. Sve to na svojim krhkim leđima nosi dobri čovjek iz Evanđelja. Biti uman je sigurno potrebno, a čudoredan nužno. Ipak bez dobrote koja je sablazan svijetu nema kršćanstva. Dosta da pustimo dobrog čovjeka da živi među nama – ne razapevši ga na križ – već smo sve učinili što treba za svoje spasenje. Nemojmo se zato rugati dobrima nego ih pokušajmo barem djelomice nasljedovati.«¹⁰

Možda se sve to doima barem načelno poznato, ali svatko iz iskustva zna da je predalet put od načelnoga do osobno življenoga. Zato te Željkovje riječi nisu

⁸ Isto, 17.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

obične riječi – to je sama srž njegova života, to je ocrtna njegove osobe iz kojega je on vjerovao, mislio, pisao, volio, darivao, hrabrio, podizao sebe i druge oko sebe. Stoga smijemo primijetiti da je u Željkovu životu i djelu došla do punog izražaja intelektualna veličina, predan i ustrajan rad znanstvenika, ili još bolje, originalnog mislioca kršćansko-humanističke provenijencije, ali jednako tako i osvjedočena vjera, moralnost i dobrota, u skromnosti i poštenju. Stoga je Željko iznimna ljudska i kršćanska cjelina, punina i širina, koja nas u svemu pozitivnom može nadahnjivati. Zato smo ponosni što su Željko i njegovo djelo i njegova inicijativa utkani u temelje našega Kršćanskog akademskog kruga i što u njemu imamo najbolju akreditaciju i promociju koju nije lako nasljedovati na Željkovoj razini – intelektualnoj i moralnoj.

Ovaj prilog dajem kao skroman prinos u ime iznimne povlastice i časti prijateljavanja sa Željkom.